

ARKAİK VE KLÂSİK HELLEN TOPLUMLARININ MEKÂNA BAĞLI KÖKEN VE KURULUŞ MİTOSLARI

SPACE-BASED ORIGIN AND FOUNDATION MYTHS OF ARCHAIC AND CLASSICAL GREEK SOCIETIES

Sultan Deniz KÜÇÜKER

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, sdkucuker@ankara.edu.tr

Öz

Klâsik Dönem Hellen dünyasının ayırt edici nitelikleri Atina polis'i üzerinden tespit edilse de bu kültürün çerçevesi, Arkaik Dönem Hellen siyasi coğrafyasında bulunan tüm toplumların iletişim dünyası içinde belirlenmiştir. Erken Hellen toplumlarının iletişim dünyasının en önemli ortak birikimi olarak, Homeros'a atfedilen şiirler gösterilebilir ki Hellen siyasi, sosyolojik ve mitolojik hafızasına özgü birçok unsur, nitelikleriyle birlikte ilk defa bu dizelerde kendini gösterir. Konumuz bağlamında, özellikle dizelerde belirlenen mitolojik hafıza önem arz eder. Öyle ki, Hellen toplumları açısından mitolojinin yüklendiği tarihsel rol, burada ve diğer aktarımlarda konu edilen mitolojik kahramanların ya da olayların çoğunlukla siyasal nedenlerle Arkaik ve Klâsik Dönem ozanlarınca yeniden kullanılmasına, ekler görerek yeniden biçimlendirilmesine neden olmuştur. Bu çalışmada; Arkaik ve Klâsik Hellen toplumlarının kuruluş ve köken iddiaları aşamasında yoğunlukla kullanılarak öne çıkarılan mitoslar belirlenecek, toplumların mitoloji üzerinden izlediği diplomasinin iç ve dış politikalarındaki etkileri ve sonuçlarına değinilecektir. Son olarak ise, Arkaik Hellen toplumlarının hafızasında olgunlaşmaya başlayan bu geleneğin, Hellenistik Dönem'le birlikte toplumlara kimlik oluşturma ve kültürel bütünlük kurma aşamasında üstlendiği işlevsel rol özetle konu edilecektir.

Abstract

Although the distinctive features of the Classical Greek world were identified through the state of Athens, the framework of this culture was determined within the communication world of all societies in the Archaic Greek political geography. The poems attributed to Homer can be cited as the most important common accumulation of this cultural world. In that, many elements specific to Greek political and sociological memory and their qualities can be seen in these poems. However, the mythological memory, determined by Homer is especially important for our study. Mythology has penetrated every aspect of ancient Greek society and that was the reason for the reformation of the same myths by the Archaic and Classical poets. This study aims to explore the Hellenic mythological memory in terms of origin and foundation stories and hence genealogical links. In this context, the prominent foundation and origin myths in Archaic and Classical mythology will be identified, and the effects and consequences of diplomacy pursued by societies through myths in domestic and foreign policies will be discussed. Finally, the functional role of this Greek memory in Hellenistic diplomacy will be examined.

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 1 Eylül 2019
Kabul edildiği tarih: 12 Kasım 2019
Yayınlanma tarihi: 25 Aralık 2019

Article Info

Date submitted: 1 September 2019
Date accepted: 12 November 2019
Date published: 25 December 2019

Anahtar sözcükler

Mitoloji; Herakles; Heraklesoğulları; Troia Savaşı; Kadmos; Otoktoni

Keywords

Mythology; Heracles; Heraclids; Trojan War; Cadmus; Autochthony

DOI: 10.33171/dtcfjournal.2019.59.2.14

Giriş: Hellen Hafızasında Mekân-Tarih İlişkisi

Hellen toplumlarının, İÖ 8. yüzyılda ulus olarak uzak geçmişlerini hafızalarında sürdürdükleri edebi eserler üzerinden izlenir. Homeros'a atfedilen *Ilias* (= *İlyada*) ve *Odyssseia* Destanları, nesilden nesile aktarılan toplumsal hafızanın ürünleri olarak Hellenlerin yaşadıkları coğrafya üzerindeki geçmişlerine ve geleneklerine ilişkin pek çok detay barındırırlar. Öyle ki, bu destanların tarihlendirilme çalışmaları yapılırken anlatılarda konu edilen kimi durum ve nesnelere yola çıkılarak Geç Miken Dönemi'ne ait pek çok unsurun izlerine rastlanmıştır (Andreyev 328-346). Örneğin dizelerde konu edilen türden miğfer, kılıç, kalkan gibi kimi savaş gereçlerinin (Il.2.45, 7.219, 10. 266-270, 11.485, 17.128. Osborne 139) ya da ölü gömme adetlerinin geçmişinin Miken Dönemi'ne dek uzandığı konu edilir (Freeman 45).

Diğer taraftan tarım, ticaret gibi gündelik hayatı ilgilendiren pek çok faaliyetin ya da yerleşimlere ilişkin pek çok detayın İÖ 8. yüzyıla ait olması eserlerin bu yüzyıla tarihlendirilmelerinin nedeni olarak gösterilmektedir (Snodgrass 435-436). Dolayısıyla farklı yüzyıllara işaret eden pek çok kültürel unsuru barındıran *İlyada* ve *Odysseia* Destanları, toplumsal hafızanın evrilerek gelişen sözlü geleneğinin ürünleri olarak kabul edilirler. Bu destanlar sayesinde Miken sonrası yaşanan çöküş ve kopmanın ötesinde, bir kahramanlık dönemi hayalini ön plana çıkararak efsaneler zinciri kurulmuş; böylelikle hafızalarda sürdürülen geçmiş, mitolojik kurgularla doldurularak Hellen toplumlarına özgü “epik tarih” inşa edilmiştir.¹ Öyle ki, Hellen halklarının nezdinde özellikle Troia Savaşı ve burada savaşan kahramanların eve dönüş yolculukları ile adeta Hellen halklarının tarihi başlamıştır (Malkin, *The Returns of Odysseus* 3).

Hellen halklarının hafızasında olgunlaşan bu destanlar, konu ettikleri coğrafyalar üzerindeki Hellen varlığının adeta zeminini hazırlamışlar; destanlarda bahsi geçen Miken yerleşimleri ve bunların coğrafyaları Hellen tarihi açısından merkezi önemde olmuşlardır. Diğer taraftan, mekân-tarih ilişkisi sosyolojik düzlemde ele alındığında, mekânın fiziksel unsurlarının da ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Sosyolojik yaklaşımda; kuşaklar arası belleği barındıran sözlü gelenek, ancak toplumsal kültürün şekillendiği coğrafya ile ilişkilendirildiğinde devamlılığı desteklenebilir.² Öyle ki bu aşamada, toplumsal kültürün şekillendiği coğrafyadaki fiziksel unsurlar bellek için aracı konumuna yükselir ve geçmişi geleceğe taşımanın yollarını oluşturur. Buna göre; Arkaik Hellen halklarının üzerinde yaşadıkları coğrafyanın geçmiş çağ kalıntılarını kullanmaları, geçmişe ilişkin belleklerinin fiziksel boyutta canlandırılması olarak yorumlanabilir. Örneğin Miken Dönemi mezarlarının İÖ 8. ve 7. yüzyıllarda halen adak sunuları almaları ve daha sonra Miken kutsal alan kalıntılarının, Hellen kutsal alanlarının lokasyonunun belirlenmesinde önemli bir etkiye sahip olması (Whitley 155-156) da bunu desteklemektedir. Diğer taraftan, Miken yıkıntıları üzerinden bölgesel egemenlik iddiasında bulunan Hellen toplumlarının varlığı da kaynaklarda işlenir.³ Dolayısıyla Arkaik Hellen toplumlarının üzerinde yaşadıkları coğrafya ile

¹ Modern çağda “epik tarih” olarak nitelenen bu geçmiş, dönemin Hellenleri için doğrudan “tarih”in kendisi olarak kabul görülür (Fowler, *Early Greek Mythography* xii).

² Bellek-mekân ilişkisi için bk. Assmann 45-47.

³ Örneğin Boiotia Bölgesi halklarının, mitoslar üzerinden bölgedeki Miken yıkıntılarını inşa etmiş olanlarla aralarında etnik bağ kurma ve bu yolla bölgedeki varlıklarını temellendirme gayretinde oldukları konu edilir. Ayrıntı için bk. Beck 21.

aralarındaki fiziksel bağlarını sürdürme ve bu coğrafyadaki geçmişlerini destekleme gayretinde oldukları görülür.

Hellen halklarının zihninde yer etmiş olan mekân-tarih arasındaki bu bağın kavramsal yansımalarını, kullandıkları dilde izlemek de mümkündür. Bu bağlamda, *mnēma* (μνήμα) kavramı öne çıkarılır ki, antik Hellen dilinde *mnēma* (μνήμα) ifadesinin abide, anıt ya da anı, hatıra olarak karşılık bulması buna bir kanıt olarak değerlendirilmektedir (Hedrick 62). Konuyu örneklendirebilecek en detaylı kaynak, Herodotos'un *Historiae* olarak adlandırılan eseri olarak gösterilir. Öyle ki bu eserinde Herodotos, seyahatlerinde karşılaştığı antik kalıntıları mekân-tarih ilişkisi içinde yorumlama gayretini göstermiştir (Hedrick 55).⁴ Bu bağlamda örneğin, Herodotos'un İÖ 480 yılına tarihlenen Himera Savaşı ve bu savaşın daha sonraki etkilerine ilişkin anlattıkları konu edilebilir. Özetle; Kartacalılar ile Güney İtalya'da bulunan Hellen *polis*'lerinden Akragas ve Syrakusai arasında gerçekleşen Himera Savaşı'nın sonunda Kartaca yenilmiş ve bu yenilgiye dayanamayan Kartacalı komutan Hamilkar kendini öldürmüştür. Kartacalılar, bu tarihten sonra kurdukları her bir koloni yerleşimine onun adına anıtlar (μνήματα) dikmişlerdir (7.167-168). Yaşanılan olayın anısına dikilen anıtlar, her bir yerleşim için toplumsal hafızanın hatırlatıcıları, figürleri konumuna yükselmiş ve toplumsal belleğe somut dayanak sunmuş olurlar.⁵ Dolayısıyla bu örnekte anıt kavramının hafıza kavramıyla örtüşür ve mekân-tarih ilişkisini ortaya koyar biçimde kullanıldığı düşünülebilir.⁶ Öyle ki mekâna bağlı olarak kullanılan anıtlar, tarihsel geçmişin muhafaza edildiği hafızanın sürdürücüsü konumundadırlar.

Köken ve Kuruluş Mitoslarının Mekâna Bağlı Olarak Gelişimi

Arkaik Dönem'in başlangıcından itibaren Hellen edebiyat geleneği irdelendiğinde eserlerde ele alınan özellikle bölgesel ya da yerel kimlikler üzerine olan konuların; mekâna bağlı olarak gelişim gösterdiği, mekân-tarih ilişkisi içinde yorumlandığı izlenir. Öyle ki Hellen toplumları, ortak kimliklerini Dorlar ya da Ionlar; Boiotialılar, Phokisliler ya da Arkadialılar; Atinalılar, Spartalılar ya da Megaralılar olarak ifade ederlerken, tüm köken iddialarını yaşadıkları coğrafya ile

⁴ Eserinin girişinde Herodotos'un (Proem. 1-4) *yaşanmış olanlar unutulmasın (ὥς μήτε τὰ Γενόμενα)* ve *büyük ve görkemli yapıtlar namını yitirmesin (ἔργα μεγάλα τε καὶ θαυμαστά)* diyerek yazma amacını ortaya koymasını da doğrudan tarih ve coğrafya arasındaki ilişkiye bakışı açısından yorumlanabilir.

⁵ Hatırlama figürlerinin zaman ve mekânla olan bağlarına ilişkin bk. Assmann 46-47.

⁶ Herodotos ile benzer biçimde Thukydides de *archaeologia* olarak adlandırılan, kitabının birinci kısmında, Mykenai ve Delos'un bölgedeki geçmişini antik kalıntılar üzerinden konu etmektedir. Bk. Thuc. 1.8, 1.10. Pioske 57.

bağlantılı mitoslar üzerinden açıklama gayretinde olmuşlardır (Roy 241). Dolayısıyla bu süreçte üstlendiği işlevsel rol dolayısıyla mitoloji, sürekli bir evrilme ve gelişme süreci yaşamıştır. Edebi eserler üzerinden izlendiğinde; İÖ 8. yüzyıldan itibaren Homeros ve Hesiodos ile tanrı soy zincirleri tertiplenmiş (Hdt.2.53); ardından Pindaros, Bakkhylides ve Simonides gibi lirik ozanların şiirleri; ayrıca Aiskhylos, Euripides ve Sophokles gibi önde gelen tragedya ozanlarının oyunları, Klâsik Hellen mitolojisinin gelişim evresine doğrudan katkıda bulunmuşlardır.⁷ Tüm bu evrilme süreci içerisinde mitolojinin, siyasi coğrafyaya etnik köken önerebilecek ölçüde mekâna bağlı olarak gelişim göstermesi,⁸ mitolojinin mekâna bağlı kurgusunun siyasi gelişmelerle bağlantılı olarak ya da doğrudan siyasi gerekçeler üzerinden açıklanabileceğine işaret eder.

Mevcut kaynaklar, yaklaşık İÖ 8. yüzyılda Hellen siyasi coğrafyasının şekillenmeye başladığına işaret eder. Bölgesel düzlemde ele alındığında bu dönem, aynı zamanda Hellen toplumlarının etnik kimlik bilincinin olgunlaştığı evre olarak da kabul edilir (Fowler, "The Nostoi and Archaic Greek Ethnicity" 44). Bu süreçte bölgesel etniklerin olgunlaşmaya başlaması Homeros dizelerine yansımıştır. Homeros'un *Ilias* adlı eserinin ikinci kitabında bulunan ve "Gemiler Kataloğu" olarak adlandırılan bölümde (*Il.2.494-749*) Hellen halklarının; örneğin Boiotialılar (*Boiōtioi: 2.494-510*), Phokisliler (*Phōkeis: Il.2.517-26*), Arkadialılar (*Arkades: Il.2.603-16*) gibi bölgesel *ethnikon*'ları ile tanımlanmaları⁹ Hellas'daki *ethnos*'ların, yani etnik halklar ve bunların politik coğrafyalarının¹⁰ kanıtı olarak kabul edilir. Bu bölgesel *ethnos*'ların siyasi coğrafyalarının belirlenmesi sürecinden başlayarak köken iddiaları barındıran mitosları konu etmek mümkün olur. Örneğin bu süreçte Hellas anakarasının merkezinde olan Thessalialıların, tüm Hellenlerin, Thessalialı Hellen ve onun oğullarının soyundan geldiklerini konu eden mitos üzerinden propaganda yaptıkları anlatılır (Fowler, "The Nostoi and Archaic Greek Ethnicity"

⁷ Öyle ki örneğin İÖ 5. yüzyıla ait tragedya oyunları, mitosların "halka temsili" olarak değerlendirilmektedir (Hornblower, Spawforth ve Eidinow 536); Diğer taraftan, lirik ozanların şiirleri kapsamında özellikle Panhellenik Oyunlar'da galip gelenlerin onuruna yazılan *epinikon*'lar (zafer şarkıları) öne çıkarılabilir. *Epinikon* şairi, yazdıklarıyla galip gelen atletin şanının, atlet topluluğu tarafından tapınılan geçmiş kahramanların şanlarıyla koşutluğunu kurar, bir şekilde tanrısal vergiyle onların kahramanlar arasına kabul edilmesinin meşruluğunu ileri sürerdi. Tanrısal esin ile mitosa yeni yollar açar ve onu yeniden biçimlendirirdi. Dolayısıyla mitolojinin yeni ekler alması aşamasındaki rolleri önemliydi. Ayrıntı için bk. Gören 19-20.

⁸ Bu yorum için bk. Graf 211.

⁹ Özellikle burada adı belirtilen toplumların zamanla federal devletler olarak örgütlendikleri belirtilir. Bk. Hall, "Federalism and Ethnicity" 37.

¹⁰ *Ethnos* kavramı, doğrudan sosyolojik bir karşılık bulsa da burada değinildiği gibi etnik coğrafya için de kullanılmaktadır. Konuya ilişkin ayrıntı için bk. Hansen ve Nielsen 4.

44). Bu mitosta tüm Hellen tarihi açısından Thessalia merkezi önemdedir. Hikâye özet olarak ele alındığında; Zeus, Tunç Çağı insanlarını yok etmek için dünyaya bir tufan gönderir. Ancak doğruluklarından ötürü Deukalion ile karısı Pyrra'ya dokunmak niyetinde değildir. Deukalion ile Pyrra bir gemi içinde dokuz gün ve gece tufanın sularında yüzerler ve Thessalia Dağları'na yavaşlar. Zeus, Deukalion ile Pyrra'ya yerden annelerinin kemiklerini alarak bunları omuzlarının üstünden atmalarını söyler. Anneleri, toprak ana; kemikler ise taşlardır. Atılan bu taşlar sayesinde toprak ananın bağrından Deukalion ile Pyrra'nın evlatları belirir. Hellen, Deukalion'un burada dünyaya gelen oğullarından biridir. Hellen'in dağ nymphası Orseis ile birleşmesinden doğan oğulları Dōros, Ksouthos ve Aiolos da tüm Hellen toplumlarının soy atası sayılırlar.¹¹

İÖ 7. yüzyıl, Thessalia *ethnos*'unun Hellenlerin en iyi örgütlenmiş federal bünyesine sahip olduğu ve gücünü tüm Hellas'da hissettirdiği dönem olarak kabul edilir (Pomeroy 143).¹² Konu edilen mitos, yine aynı yüzyıl ile tarihlenen Hesiodos'un *Kadınlar Kataloğu*'na (*Cat. fr. 9*) yansımışsa da bu geleneğin olasılıkla İÖ 8. hatta 9. yüzyıldan itibaren gelişim evresine girdiği ve ardından Hesiodos'un aktarımlarında olgunlaştığı yorumlanır (Clark 85-86; Crielaard 47). Dolayısıyla Thessalia Bölgesi'nin Hellas coğrafyasındaki siyaseten etkin konumunun oluşması sürecindeki tarihsel evrimin, mitolojik geleneğe yansıdığı ve bu mitos ile desteklendiği yorumlanabilir.

Homeros dizelerinde adı geçen Phokis *ethnos*'unun da İÖ 6. yüzyıldaki siyasi gelişim evresinde mitoslardan destek bulduğu konu edilir. Phokis Bölgesi halkları ve onların egemenliğindeki Delphoi Tapınağı, Birinci Kutsal Savaş'ın (İÖ 595-585) ardından, büyük oranda Thessalialıların kontrolüne girmiştir ve bu süreçte Phokisliler tek bir etnik kimlik söylemi altında bölgesel siyasi güç birliği sağlama

¹¹ Dōros, Dor soylarına; Aiolos Aiolia halklarına adını verir. Ksouthos ise, İonia'lılar ve Akhaialıların soy atası İōn ve Akhaios'un babası olacaktır. Pausanias'ın (7.1.2-5) anlattıklarından özetle; Ksouthos, Atina'ya kaçmış, burada Atina kralı Erekhtheus'un kızı Kreousa ile evlenmiş ve oğulları İon ile Akhaios dünyaya getirmiştir. Devamında Erekhtheus'un ölümünün ardından sonraki kralın kim olacağı konusunda Ksouthos'a danışılmış, ancak Ksouthos, Erekhtheus'un en büyük oğlu Kekrops'u yeni kral tayin ettikten sonra diğer oğullar tarafından Atina'dan kovulmuştur. Sonra oğlu Akhaios Thessalia'da kral olmuş, İon Peloponnesos'a gitse de Atinalılar tarafından bir savaşın komutanı olarak geri çağırılmış ve ölümünün ardından burada gömülmüştür. Peloponnesos'daki İon soyu, Akhaialılar kendilerini sürene dek burada kalmışlar; Akhaialıları sürenler ise Dorlar olmuştur. Böylece Dor, Aiol, İon, Akhaia *ethnos*'larının mitik tarihleri belirlenmiştir (Clark 85-86).

¹² Thessalia Bölgesi ve halklarının erken dönemlerde Hellas'daki bu önde gelen konumu, olasılıkla coğrafi nitelikleri ile ilişkilidir. Öyle ki bu bölgenin Hellas'ın diğer bölgeleri kadar dağlık olmadığı, ovalarının geniş alanlara yayıldığı belirtilir (Spence ve diğerleri 6); Buna uygun olarak Thessalia Bölgesi, tarım ve özellikle at yetiştiriciliği ve buna bağlı olarak askeri güç bakımından Arkaik Dönem'de daima önde olmuştur (Morgan 18-23, 85-88.)

yolunu izlemişlerdir (Mackil 274).¹³ Phokisliler, ortak kimlik iddialarını soyu Zeus'a dayanan ve pek çok antik kaynakta adı geçen¹⁴ Phōkos'a, dayandırmışlardır (Patterson 174). Buna göre; Phōkos'un babası Aiakos, Zeus ile Asopos Nehri'nin kızı Aigina'dan değildir. Aiakos daha sonra deniz tanrıçası Psamathe ile evlenmiş ve doğan çocuk, annesinin, babası Zeus'dan kaçarken fok balığına dönüşümünü anımsatacak biçimde Phōkos adını almıştır. Phōkos, babasının ülkesi Salamis'den ayrılıp orta Hellas'da bir ülkeyi fethederek oraya Phokis ismini vermiştir. İşte bu Phōkos, tüm Phokis *ethnos*'unun ortak soy atası kabul edilmiştir.¹⁵ Thessalia işgali altında yayılan bu mitolojik köken hikâyesinin, doğrudan işgalin savuşturulmasında etkisi olmasa bile İÖ 6. yüzyılın sonlarına doğru bölgesel birlik politikalarına güç verdiği yorumlanmaktadır (Mackil 274).¹⁶

Bölgesel etnik kimliklerin mitolojik dayanaklarla güç bulmaya çalıştığı bu evre, aynı zamanda Hellenlerin başlıca devlet örgütlenmesi *polis*'in de hızlı bir gelişim içine girdiği döneme denk gelmektedir. Öyle ki bu süreçte yaşanan koloni hareketleriyle birlikte henüz yeni kurulmuş *polis*'ler (*apoikia*) bile, yeni koloniler kurma yolundadırlar. Kurucu *polis*'ten (*mētropolis*) yola çıkan kurucu önderler (*oikistēs*), beraberinde götürdükleri halklarla birlikte Apollon kahininden alınan kehanet üzerine yeni *polis*'ler kurarlar. Örneğin Troizen'den çıkan Dor halkları Halikarnassos, Iassos, Myndos'u kurmuşlar; Sparta'dan yola çıkanlar, Thera ve Melos'a yerleşmişler; Akhaia halkları güney İtalya'da Sybaris, Kroton, Kaulonia, Poseidonia *polis*'lerini kurmuşlardır.¹⁷ Bu yeni *polis*'ler, siyasi açıdan bağımsız kabul edilseler de köken bilinçlerini daima sürdürmüşler ve bu köken bilinçleri, farklı *polis*'lerin, kimi zaman mitolojik soy bağları üzerinden desteklenen kuruluş öykülerine (*ktisis*) yansımıştır. Tıpkı tanrı Apollon'un kehaneti üzerine yola çıkış gibi, mitolojik kahramanlarla desteklenen kuruluş öyküleri de *polis*'in kuruluş geçmişini kutsamış; daha da önemlisi, köken iddiaları ile siyasi güç sağlama kaygılarını meşru bir zemine yerleştirmiştir.

¹³ Phokis *ethnos*'u için bk. McInerney, "Phokis" 199-221; McInerney, *The Folds of Parnassos* 127-49.

¹⁴ Phōkos adının konu edildiği antik kaynaklara referanslar için bk. Patterson 218, dn. 3.

¹⁵ Konu üzerine farklı mitolojik gelenek için bk. Patterson 174; Grimal 631.

¹⁶ Diğer taraftan devam eden mitolojik gelenekte Phōkos, Aiakos'un Endeis'den olma üvey kardeşleri Telamon ve Peleus tarafından öldürülür. Bunun üzerine Aiakos; oğullarından Telamos'u Salamis'e, Peleus'u Thessalia'ya sürer. Phōkos'u öldürmelerinin öcünü almak isteyen annesi Psamathe, Thessalia'ya sığınan Peleus'un sürülerini kırdırır. Bk. Grimal 632. Bu mitos da Thessalialılar ile Phokisliler arasında Delphoi üzerine konu edilen savaşın mitolojik yansıması olarak yorumlanabilir.

¹⁷ Konuya ilişkin tüm detaylar, edebi ve epigrafik referanslar için bk. Fowler, "The Nostoi and Archaic Greek Ethnicity" 48-49.

Kolonizasyon Dönemi'nde yeni bir *polis* kurulacağı vakit, mitolojinin kimi durumlarda Hellen halkları için adeta rehber niteliğinde olduğu, mitolojik güzergahların halkların zihnindeki yerleşim ağını belirlediği yorumlanmaktadır (Malkin, *A Small Greek World* 123). Örneğin Dor *polis*'lerinin kuruluş öykülerinde Herakles'in yolculuklarını ve Heraklesoğullarının göçlerini konu alan mitolojik gelenek öne çıkmış; bunlarla bağlantılı olarak Peloponnesos'un Dor kimliğinin mitolojik kökeni de anlatılmıştır. İÖ 6. yüzyılın erken evrelerinde Sicilya'nın batısında Herakleia'nın kuruluş öyküsü bu bağlamda ele alınır ki, bu *polis*'in kökeni, Herakles'in bölgedeki varlığına ilişkin mitosa dayandırılmıştır (Patterson 76-78). Hikâye özet olarak ele alındığında; Herakles'e yüklenen on iki işinden biri, Geryoneos'un sürülerini alıp emrinde bulunduğu Mykenai kralı Eurystheos'e götürmektir. Geleneğe göre Herakles, Geryoneos'un sürülerini alıp Mykenai kralına götürürken Sicilya'nın batısında bulunan Eryks'e gelmiş, buranın kralını alt etmiş ve ardından toprakların hükmünü, kendi soyundan, yani Heraklesoğullarından biri teslim alıncaya dek yerli halka emanet etmiştir (Malkin, *The Returns of Odysseus* 4).

İÖ 6. yüzyılın başlarında, Sparta kralı Anaksandridas'ın ölümünün ardından, Sparta yasalarına uygun olarak kralın ilk oğlu Kleomenes yönetimin başına geçince, diğer oğlu Dorieus, Kleomenes'in uyruğu olmayı kabul etmez ve yol arkadaşlarıyla birlikte yeni bir koloni kurmaya girişir (Hdt. 5. 39-43). İşte bu süreçte Dorieus, bir Spartalı olarak, Heraklesoğullarına vaat edilmiş bu topraklarda hak iddia eder ve burada, Eryks civarında Herakles adına Herakleia kolonisini kurar (Malkin, *Myth and Territory* 23; Patterson 76-77).

Herakleia ile aynı coğrafyada bulunan Kroton *polis*'inin gerçek tarihteki kurucu önderinin Akhaia Rhyphailı Myskellos olduğu ve bu kuruluşuna istinaden İÖ 6. yüzyıl Kroton sikkelerinde (Head 97) Delphoi kehanetinin simgesi üçayak betiminin bulunduğu belirtilir. İÖ 5. yüzyılın ortalarında ise Kroton sikkelerinde özellikle arkaik formda, kurucu anlamına gelen "OIKIMTAM" lejandı ile Herakles betimi yer almaya başlar. Sikke betimindeki bu değişimin geçmişi, İÖ geç 6. yüzyılda Sybaris ile Kroton arasında yaşanan savaşa dayandırılmaktadır (Malkin, *The Returns of Odysseus* 217). Sybarislilere karşı sefere katılan Krotonlular, Dorieus'tan yardım isterler¹⁸ ve bu siyasi, askeri desteği sağlama aşamasında Herakles'in yolculuklarına dayandırılan Kroton'un kuruluş mitosunu kullanılır. Buna göre; Herakles Geryoneos'un sürüleri ile Eryks'den yoluna devam ederken

¹⁸ Bu olay, Herodotos (5.44) tarafından konu edilir.

sürülerini çalmaya çalışan Lakinius'u öldürür. Ancak bu esnada yanlışlıkla burada kendini misafir eden Kroton'u da öldürmüştür. Bu suçunun kefareti olarak Kroton adına bir mezar inşa eder ve tam da bu yerde Kroton adında bir polis kurulacağı kehanetinde bulunur (Diod. 4.27.7. Malkin, *The Returns of Odysseus* 218). Kroton'un sikke betimlerindeki değişime dayanarak, İÖ 5. yüzyılda Herakles'e dayandırılan mitolojik geçmişin, siyasi nedenlerle polis'in gerçek *oikistes*'ini geriplanda bıraktığı yorumlanır (Malkin, *The Returns of Odysseus* 217).

Herakles'in on iki görevini içeren destan topluluğunun dışındaki seferleri ise, Heraklesoğullarının yolculuklarının başlangıç nedeni olarak görülür. Öyle ki Herakles'in bu seferlerinde Peloponnesos içindeki bölgelerin yönetimlerine sürekli müdahalesi konu edilir. Örneğin Herakles; Augeias'a karşı seferi ile Elis Bölgesi'nin, Neleos'a karşı seferi ile Messenia Bölgesi'nin, Hippokoon ile savaşıyla da Lakonia Bölgesi'nin yeni krallarını belirlemiştir. Hippokoon ile savaşının ardından Spata krallığı görevini Tyndareos'a teslim etmiş, Tyndareos'un kızı Helen ile evlenen Menelaos sonraki Sparta kralı olmuş; Tyndareos'un bir diğer kızı Klytaimnestra ile evlenen Agamemnon ise Mykenai kralı olmuştur. Menelaos ve Agamemnon soyunun, yani Pelops'dan olma Atreus'un oğullarının bölgedeki egemenliği ancak Heraklesoğullarının Peloponnesos'u istilasının ardından son bulacak, o zaman Heraklesoğulları babalarının emanetlerini teslim almış olacaklardır (Malkin, *Myth and Territory* 20-21).

Heraklesoğullarının göç hikâyeleri, babalarının ölümünün hemen ardından başlar. Geleneğe göre; Argolis'te hüküm süren ve Herakles'e on iki işi yükleyen Eurystheos'un kininden korkan Heraklesoğulları, babalarının tanrılaştırılmasının hemen ardından, Trakhis kralı Keyks'in yanına sığınmışlardır. Ancak bunlar, Eurystheos'un baskısı üzerine Atina'ya kaçarlara ve Atina kralı Theseus'un desteği ile Eurystheos ile savaştılar. Bu savaşta Herakles'in oğullarından en büyüğü Hyllos'un, Eurystheos'u öldürmesinin ardından Peloponnesos'a dönüş başlar. Ancak Heraklesoğullarının Peloponnesos'a dönüşleri *Kader*'in (*Tykhē*) belirlediği süreden önce gerçekleştiği için tanrısal öfke vebaya neden olur ve bu dönüş hikâyesi uzar.¹⁹ Sonuçta Heraklesoğulları Peloponnesos'a yerleşmeyi başarırlara ve burayı bölgelere ayırıp paylaşırlara.

¹⁹ Heraklesoğullarının geri dönüşleri ile ilgili olarak bk. Apollod. *Bibl.* 2.8.1-5; Diod. 4.57-58. Patterson 28, 184, dn. 26.

Antik yazarlar, tarihte Peloponnesos'a yapılan Dor göçlerini Heraklesoğullarının mitolojik dönüşleriyle açıklama eğiliminde olmuşlardır. Thukydides (1.12.3-4), Heraklesoğullarının bir grup Dor kralı olduğunu öne sürmüş ve bu göçlerin, Troia Savaşı'ndan 80 yıl sonra; Pausanias (4.3.3) ise Troia Savaşı'ndan 2 kuşak sonra gerçekleştiğini aktarmıştır. Aynı biçimde Herodotos (9.26) da Peloponnesos halklarının Heraklesoğullarına dayanan soylarından dem vurur. Bu mitolojik gelenek sayesinde Dorların Peloponnesos Bölgesi üzerindeki hak iddiaları Herakles'e dayandırılmış ve böylece meşru bir zemine yerleştirilmiştir (Malkin, *Myth and Territory* 15).

Heraklesoğullarının geri dönüşleri kapsamında kuruluşu anlatılan en büyük Dor *polis*'i Sparta'dır. Sparta *polis*'inin kuruluşu, bu dönüş hikâyelerinin en erken referansları olarak gösterilen Tyrtaios'un dizelerinde konu edilmektedir (Patterson 31). Bu dizelerde Tyrtaios, "Zeus, Heraklesoğullarına bu astu'yu verdi (= "Ζεὺς Ἡρακλείδαις ἄστῃ δέδωκε τὸδε, fr.2 West) diyerek, Sparta *polis*'inin kuruluşunu Heraklesoğullarına dayandırarak açıklar. Tyrtaios'un 2. Messenia Savaşı sürecinde (İÖ 685-668) Sparta *polis*'inin bölgedeki egemenlik yetkisini desteklemek arzusu ile bu dizeleri yazdığı konu edilir (Malkin, *Myth and Territory* 35). Öyle ki İÖ 7. yüzyılda Tyrtaios'un bu yazdıklarının ardından tüm Sparta krallarının kendi soylarını Heraklesoğullarına bağlayarak Zeus'un oğlu, yarı tanrı Herakles'in oğulları sayesinde meşruiyetlerini destekledikleri ve sürdürdükleri de yorumlanmaktadır (Malkin, *Myth and Territory* 15).

Mitolojik geleneğe göre Heraklesoğulları tarafından kurulan, Peloponnesos dışındaki Dor *polis*'lerinden kronolojisi en erken olanlar arasında Rhodos Adası'ndaki üç *polis* gösterilir (Malkin, *Myth and Territory* 15). Bunlar, Herakles'in oğlu Tlapolemos ve beraberinde adaya gelenler tarafından kurulmuştur.²⁰ Ancak bu defa anlatı, Peloponnesos'da olduğu gibi bir geri dönüş değil, adeta kaçış öyküsü sonucu gerçekleşir. Argos'da büyüyen Tlapolemos, burada dayısını öldürdükten sonra yanına gemiler dolusu adam alıp denize açılır. Yolculuğun sonunda Tlapolemos ve yanındakiler Rhodos Adası'na çıkarlar ve Lindoslular, Kameirolular ve Ialysoslular olarak üç soy şeklinde buraya yerleşirler (Hom. *Il.* 2.653-670).²¹ Pindaros (*Ol.* 7.30) Tlapolemos'dan, *khthonos oikistēr* (χθονὸς οἰκιστήρ) yani ülkenin kurucusu olarak bahseder. Aynı zamanda Hellen *polis*'lerinde süregelen kahraman

²⁰ Rhodos'un kuruluşu ile aynı kronolojiye yerleştirilen Kos'un kurucu ataları ise Heraklesoğlu kral Thessalos'un iki oğlu Pheidippos ve Antiphos gösterilir. Bk. Hom. *Il.* 2. 678.

²¹ Rhodos Adası'nda bulunan Ialysos, Kamiros ve Lindos *polis*'leri için bk. Nielsen ve Gabrielsen 1198-1204.

kültü geleneği de doğrudan bu kolonizasyon hareketleri ile ilişkilendirilmektedir (Fowler, “The Nostoi and Archaic Greek Ethnicity” 57) ki örneğin Pindaros (*Ol.* 7.79-80) Tlapolemos adına kurulan Rhodos’taki kült geleneğini konu eder (Malkin, *A Small Greek World* 69). Dolayısıyla kimi kahraman kültürlerinin ortaya çıkışı, mekân-tarih ilişkisi içinde yerleşimlere özgü mitolojik hafızanın sürdürülmesi aşamasındaki rolü açısından yorumlanabilir.

Hellen *polis*’lerinin köken iddiaları aşamasında Troia Savaşı kahramanlarının eve dönüş yolculukları ve Argonautların (Argo gemicileri) seferleri ile bağlantılı olarak anlatılan mitoslar da öne çıkar (Hornblower, Spawforth ve Eidinow 535). Bu bağlamda Irad Malkin, özellikle Arkaik Hellen halkları açısından, edebi metinlerde *nostoi* (νόστοι)²² olarak konu edilen Troia Savaşı’ndan geri dönen kahramanların yolculuklarının öne çıktığına işaret eder: Troia, Panhellenik bir savaştır ve buranın yağmalanmasının ardından kahramanların ana yurda dönüş hikâyeleri ve bunlarla beraber adeta Hellen halklarının tarihleri de başlar (Malkin, *The Returns of Odysseus* 3).²³ Geri dönüş yolculuklarında Troia Savaşı kahramanlarının gemileri tıpkı Odysseus’un yaşadığı gibi fırtınadan dolayı yolunu kaybederler ve rotasını bulamayan bu kahramanlar yıllarca ülkelerine dönemezler. İşte bu yolculuklar, Akdeniz kıyıları boyunca birçok yeni *polis*’in kuruluş mitosunda konu edilir.

Bu aşamada mitolojide mekân-tarih ilişkisinin siyasi arka planı yine öne çıkar. Örneğin Troia Savaşı kahramanlarından Nestor, geri dönüş yolculuğunda hüküm sürdüğü Pylos’a ulaşmadan evvel, yol arkadaşlarıyla birlikte güney İtalya’ya yönelir ve burada Metapontum’u kurar (Strab. 6.1.15).²⁴ Bu kuruluş öyküsündeki siyasi hedefin, Metapontum’un bölgedeki geçmişinin vurgulanması olduğu yorumlanır (Malkin, “Returning Heroes and Greek Colonists” 85). Öyle ki Nestor ile ilişkilendirilen tarihi dolayısıyla Metapontum, kuruluş geçmişi öncelikle bu kahraman dolayısıyla kutsamış, ardından bu sayede bölgedeki rakibi Taras’ın kuruluş tarihinden²⁵ (İÖ 706) çok daha erken bir döneme çekmiş olur. Bu kuruluş mitosunun anısına Metapontum’da Neleuslar (Neleus, Nestor’un babasıdır) adına bir kült kurulmuştur (Malkin, “Returning Heroes and Greek Colonists” 85). Bunun

²² Kelimenin tekil yalın hali *nostos* (νόστος) olarak geçer ve “dönüş” anlamına gelir. *Nostos* kavramı ve Arkaik’ten Hellenistik Dönem’e, Hellen edebiyatında işlenen “dönüş” teması üzerine bk. Hornblower, “Introduction” 1-42.

²³ Thukydides’in eserinin girişinde de Troia Savaşı sonrası gerçekleşen geri dönüşlerin, erken Hellen tarihinin önemli bir bölümünü şekillendirdiği anlatılır (1.12).

²⁴ Bakkhylides’in (11.114-23) dizelerine dayanarak Metapontum’un Troia Savaşı’ndan dönenlerce kuruluşunun öyküsünün İÖ 5. yüzyılda da bilindiği yorumlanır. Bk. Hall, *A History of the Archaic Greek World* 108.

²⁵ Taras’ın (Tarentum) kuruluş mitosunu için bk. Strab. 6. 3.2-3.

dışında, Troia Savaşı'ndan dönen diğer kahramanlardan örneğin Diomedes, Idomeneos, Philoktetes'in yolculukları da özellikle İtalya'da pek çok yeni Hellen kolonisinin kurulmasıyla ilişkilendirilir ve Güney İtalya boyunca bu kahramanlara adanan pek çok kült merkezi konu edilir (Malkin, *The Returns of Odysseus* 210-257).

Argo gemisi ve Argonautların seferlerinin ilk izlerine Homeros dizelerinde (*Il.* 7. 465-475; *Od.* 12. 70-73) rastlanırken bu konu; İÖ 5. yüzyıl tragedyalarında, Pindaros'un lirik şiirlerinde ve ardından İÖ 3. yüzyılda Rhodoslu Apollonius ve Kallimakhos'un dizelerinde de ele alınmıştır (Stephens, "Remapping The Mediterranean" 190). Dolayısıyla bu uzun mitolojik evrilme sürecinde; Hellas'dan, Boğazlar ve Karadeniz'e, Gürcistan'dan Adriyatik kıyılarına, Libya, Girit ve Ege Adalarına uzanan geniş bir coğrafya Hellen tarihi mekanına dahil edilmiş ve bu yolla Argo Gemisi kahramanlarının yolculukları da pek çok Hellen *polis*'inin kuruluş hikâyesinin içerisine yerleştirilmiştir. Örneğin, Thera ve Kyrēnē'nin kuruluş öyküleri bu bağlamda ele alınır. Herodotos, bu *polis*'lerin kuruluşlarını konu ederken Argonautlara ilişkin mitosunu arka plana yerleştirmiştir. Özetle; Lemnos'a uğrayıp burada kocası olmayan kadınlarla birleşen Argo Gemisi kahramanları Lemnos halkının atası kabul edilmekteydiler. Pelasgların istilası sonucu Lemnos'tan kovulan bu halk, Lakedaimonia'ya sığınır ve Lakedaimonialılar bu halkı, aralarındaki soydaşlık ilişkilerine istinaden kabul ederler. Öyle ki Lakedaimonialı Tyndareos'un oğulları da Argo Gemisi'ne katılan kahramanlar arasındadır. Daha sonra bu halk, Lakedaimonia krallığında hak talep edince gözden düşer. Bu süreçte, Sparta kralı Aristodemos'un ölümünün ardından onun çocuklarına vekaleten Sparta krallığını da yönetmiş olan Theras, çocuklar büyüdüğünden görevi onlara teslim etmiş ve kendi soyu olan Kadmos soyunun yaşadığı toraklara göç hazırlığına girişmiştir. Vaktiyle Kadmos, Europe'nin peşinden giderken Kalliste Adası'na uğramış, ardından adaya kendi akrabası Membliaros'u yerleştirmiş ve Kadmos soyu bu adada varlığını sürdürmüştür. İşte Theras, kendi soyunun hüküm sürdüğü bu adaya giderken Argonautların Lemnoslu torunlarını da yanında götürür, bu adayı onlarla beraber kolonileştirir ve buraya kendi adını verir (4.145-148). Hikâyenin devamında; daha sonraki Thera kralı Grinnos'un Argonautlardan Euphemos'un torunlarından olan Battos ile Delphoi'a gitmesi, burada Libya'ya koloni kurulması kehanetini alması ve Battos'un Libya'ya doğru

yelken açması anlatılır (4. 149-153).²⁶ Gerçekten Battos'un tarihi bir kişi olduğu ve Kyrēnē'nin yaklaşık kuruluş tarihinin İÖ 630 yılı olduğu belirtilir (Clark 93).

Herodotos'dan daha önce, lirik ozan Pindaros'un (*Pyth.* 4-5) dizelerinde Kyrēnē'nin kuruluş öyküsüne değinilmiştir. Ozan Pindaros, *Pyth.* 4'ü, İÖ 462 yılına tarihlenen Pythia Oyunları'ndaki iki tekerlekli at arabası müsabakasının galibi olan Kyrēnē kralı 4. Arkesilas onuruna yazmıştır (Stephens, "Remapping The Mediterranean" 191). Dolayısıyla dizelerinin giriş kısmında (4.1-3) Arkesilas'ı konu etmiş, ona övgü sunmuş olsa da bu galibiyetin asıl övgüsünün *Pyth.* 5'te yapıldığı yorumlanır ve buna dayanarak, *Pyth.* 4'ün asıl yazılma nedeninin Kyrēnē'de aynı tarihlerde gerçekleşen aristokrat Demophilos önderliğindeki ayaklanmalar olduğu gösterilir (Beaulieu 79; Stephens, "Remapping The Mediterranean..." 191). Bu isyanlar, Kyrēnē'deki Battos Hanedanlığı'nın sürdürücüsü olan 4. Arkesilas'ı ciddi boyutlarda tehdit etmiş ve buna karşılık, siparişe hazırlanan *epinikion* türündeki şiirinde Pindaros, *Pyth.* 4. 250-262 arasında, Battos soyunun bölgedeki egemenliğinin meşruiyetini aktarırken Battos'un, Euphemos ve dolayısıyla Argonautlar kökenlerini vurgulayarak soyun egemenliğinin devamlılığındaki meşru gerekçeyi vurgulamak istemiştir.²⁷

Hellen mitolojisinde kahramanların yolculukları, göç mitosları ile temellendirilen *polis*'lerin kuruluş hikâyelerine tezat oluşturan kuruluş mitosları da bulunmaktadır. Bunun başlıca örneğini ise Atina *polis*'inin kuruluş öyküsü oluşturur. Geleneğe göre; Atina'nın ilk kralları Kekrops, Kranaos ve bunların ardından Amphiktyon doğrudan topraktan doğmadırlar. Ne var ki bunların topraktan nasıl doğduklarına dair açıklamalar içeren mitoslar günümüze ulaşmış değildir (Clark 81). Ancak Atina krallarından Amphiktyon'un ardından adı geçen Erikhthonios'un (ya da Erekhtheus)²⁸ bizzat topraktan doğuşuna ilişkin mitos, ayrıntılarıyla günümüze ulaşmıştır (Apollod. *Bibl.* 3.14.5-7. Clark 81-82; March 230-231).

²⁶ Kyrēnē'ye doğru yola çıkış üzerine bu aktarılanlar, Herodotos'un Theralılardan işittikleridir. Kyrēnē'nin kuruluşu üzerine bizzat Kyrēnēlilerin anlattıkları farklı olsa da kuruluş öyküsünün merkezinde yine Thera halkı ve Battos'un hikâyesi bulunmaktadır. Bk. Hdt. 4. 154-159.

²⁷ Bu yorum için bk. Beaulieu 80.

²⁸Atina kralları olarak adları geçen Erikhthonios ile Erekhtheus'a ilişkin olarak bk. Apollod. *Bibl.* 3.14.7; 3.15.1; Clark 83; Loraux 2; March 233.

Mitosa göre, Hephaistos'un Athena ile beraber olma girişimi sırasında Athena ondan kurtulmayı başarmış, ancak bu sırada tanrının ersuyu dolayısıyla toprak gebe kalmıştır. Erikhthonios bizzat toprağın bağrından doğup geldiğinde Gaia onu Athena'ya vermiş ve Athena onun manevi annesi olmuştur. Bu tür doğum, yani bizzat topraktan doğma, mitolojide *autokhthōn* (αὐτόχθων) kavramı ile karşılık bulurdu.²⁹ *İlyada* 2.546-51 arasında Erikhthonios'un topraktan doğuşu konu edilirken Atinalılar için "Erechtheus'un *demos'u*" (δῆμον Ἐρεχθῆος) ifadesi kullanılmış;³⁰ Herodotos da Erekhtheus'u "*topraktan doğma olduğu söylenen Erekhtheus*" (=Ἐρεχθέος τοῦ γηγενέος λεγομένου, Hdt. 8.55) olarak nitelendirmiştir.³¹

Bu mitos ile vurgulanan topraktan doğma (*gēgeneis*) olayı, Atinalıları, bizzat Attika toprağının çocukları yapmakta ve bölgesel varlıklarını, göçler sonucu Lakedaimon topraklarına sonradan yerleşmiş olan Spartalıların kendi bölgelerinde olduğundan üstün kılmaktaydı (Hornblower, *The Greek World* 133). Dolayısıyla siyaseten işlevsel bir rol üstleniyor, Atina halkı ile üzerinde yaşadığı coğrafya arasında özel bir bağ kuruyor, bölgesel meşruiyet en sağlam temeller üzerine yerleştiriliyor ve hatta ayrıcalıklı bir konuma sokuluyordu. Öyle ki Klâsik Dönem ve sonrasındaki Atina edebiyatında daima *autokhthōn* Attika halkına gönderme yapılıyor³² ve bu durum bir üstünlük gerekçesi olarak öne sürülüyordu. Örneğin *Meneksenos* diyalogunda Platon; sadece Atinalıların barbar halkları ile katışmadıklarından (ἀμιγείς βαρβάρων), saf Hellen olduklarından dem vururken Pelops, Kadmos, Aigyptos ya da Danaos soyundan gelen Hellenler için yarı barbar (μειξοβάρβαροι) nitelemesi yapar ve onların yaradılış bakımından (φύσει) barbar, gelenekler bakımından (νόμῳ) Hellen olduklarını ileri sürer (245d).³³ Dolayısıyla üstün Hellen halkı olarak Atinalıları belirlemiş olur.

²⁹ *Autokhthōn* kelimesi *autos* (bizzat, kendi) ve *kthōn* (toprak, yer) kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur (Clark 83).

³⁰ Buradaki ifadelerde Atina krallarından Erikhthonios ile Erekhtheus'un isimlerinin karıştırıldığı düşünülürken, yine tam da bu dizelerde bahsedilenlerden yola çıkılarak Atina'da erken dönemlerden itibaren Erikhthonios adına bir kahraman tapısı olduğu da yorumlanır (Clark 82-83).

³¹ Hellen edebiyatında *Erekhtheidai* (Ἐρεχθειδαί) ifadesinin, *Athēnaioi* (Ἀθηναῖοι) ile eş anlamlı olarak kullanıldığı da anlatılır (Rosivach 296); Ayrıca, topraktan doğan bu Atina kralının yaşam öyküsü yine çıkıp geldiği toprağın bağrında son bulur. Erekhtheus'un krallığı sırasında Atinalılar, Poseidon'un oğlu Eumolpos'un yönettiği Eleusisliiler ile savaşmışlar ve Erekhtheus, Eumolpos'u öldürmüştür. Buna öfkelenen Poseidon da öfkesinden Erekhtheus'u yerin dibine sokar, böylece son nefesini de doğrudan aynı toprak içinde vermiş olur. Apollod. *Bibl.* 3.15.4; Euripides, *Ion* 267-82. Clark 83.

³² Örneğin Thukydides'in eserinde *autokhthōn* ifadesi doğrudan kullanılmış olmasa da Perikles'in söylevinin aktarıldığı kısımda Atinalıların bölgedeki köklü geçmişi konu edilmektedir. Bk. Thuc. 1.2.5, 2.36.1. Hornblower, *The Greek World* 133; Ayrıca Atina'nın *autochthōn* kökenlerine yapılan diğer edebi referanslar için bk. Roy 244-246.

³³ Buna benzer bir yaklaşım için bk. Isoc. *Panath.* 12:124-125.

Diğer taraftan antik mitolojide kuruluş öyküleri daima standart değildir ve çoğunlukla aynı öykünün çeşitli versiyonları da bulunur (Sweeney 14). Bu bağlamda, siyasi arka planında Atina halkının *autokhthōn* soyunun vurgusunu barındıran ve Atina'nın soy propagandaları açısından işlevsel nitelikte görülen Euripides'in *Ion* adlı oyunu konu edilebilir. Bu oyunda özetle; Atina kralı Erekhtheus'un kızı Kreousa, henüz evlenmeden önce Tanrı Apollon onun ırzına geçer, bu birliktelikten bir oğul dünyaya gelir. Bu çocuk, ana-babasını bilmeden, Hermes tarafından götürüldüğü Delphoi Tapınağı'nda, Tanrı Apollon'un hizmetinde yetiştirilir. Diğer taraftan bu doğumu gizli tutan Kreousa, Atinalı olmayan ancak Atinalılar ile Euboialıların savaşında Atina'ya destek olmuş Aiolialı Ksouthos ile evlenir. Bu çift, çocukları olmayınca Delphoi Tapınağı'na danışmaya gelirler ve hikâye burada gelişir. Önce Kreousa, kimliğini bilmeden oğlu ile sohbete girişir, ardından Ksouthos kehanet üzerine tapınaktan çıktığı anda ilk gördüğü çocuğu evladı bilecektir. Tapınaktan çıkar çıkmaz Ksouthos, burada yetim olarak yetişmiş olan Kreousa ile Apollon'un oğlu ile karşılaşır, çocuğun kimliğini hiç bilmeden onu evladı sayar ve Ksouthos, bu karşılaşmaya istinaden çocuğun adını Ion koyar (660-664).³⁴

Oyunun sonunda tüm gerçek ortaya çıkmışken, Ion adını alan çocuk gerçek anne ve babasını öğrenmişken, konuşmacı olarak Athena sahneye gelir ve yeni kehanetleri sunar. Athena, Erekhtheus soyundan Ion'un Atina tahtının varisi olduğunu söyledikten sonra, ondan doğacak oğulların Kyklad Adaları'na ve karşı kıyılara yayılacakları, ayrıca Asya ve Avrupa'da Boğaz'ın iki yakasında yaşayacakları ve Ionlar olarak adlandırılacakları kehanetinde bulunur (1571-1588). Devamında Athena; Kreousa ile Ksouthos'a, Dōros ve Akhaios adlarını taşıyacak olan yeni evlatlarının müjdesini verir (1590-1594).

Euripides'in bu oyununda, öncelikle Atina'nın *autokhthōn* kralı Erekhtheus ile ilgili kuruluş mitosuna Ion'un soy hikâyesinin eklendiği, Ion üzerinden İonialılar ile Atinalıların etnik ve siyasi bağlarını desteklendiği görülür. İonialılar ile Atina arasındaki siyasi bağlar, Euripides öncesi edebiyatta da konu edilmiş;³⁵ Atina kralı

³⁴ Bu oyunda Ion'un adı üzerinden oluşturulan kurgu üzerine bk. Gören, "Klasik Yunan Tragedyasında Ad(landırman)ın Trajik İşlevi" 258-259.

³⁵ Herodotos (1.145) İonialıların Peloponnesos'un kuzeyinde bulunan ve 12 bölümden (*mere*) oluşan Akhaia Bölgesi'nde yaşarlarken buradan Atina'ya göç ettiklerini ve devamında Atina kralı Kodros'un oğulları önderliğinde Küçük Asya kıyılarına yerleşerek 12 İon *polis*ini kurduklarını anlatır. Ion'un Kuzey Peloponnesos'a gidişi ve ardından Atina'ya dönüşüne ilişkin mitosu İS 2. yüzyılda Pausanias (7.1.2-5) konu etmiştir; Kolophonlu Mimnermos (fr. 9, 10 West) da İÖ geç 7. yüzyılda, Atina kralı Kodros'un oğlu Neleus'un Küçük Asya'ya yapılan Ion göçlerinin lideri olduğundan bahseder (Malkin, "Returning Heros and Greek Colonists" 85).

Kodros'un oğullarının Küçük Asya'ya göçleri, bu kıyılardaki pek çok Hellen *polis*'inin kuruluş mitosunda yer bulmuş,³⁶ Küçük Asya'daki Ion *polis*'lerinin de Atina desteğini sağlamak için mitosları kullandıkları yorumlanmıştır (Sweeney 15). Ancak Euripides'in, bu oyunda Ion üzerinden Ionialılar ile Atinalılar arasındaki bağa işaret ederken Ion için, daha önce Hesiodos'un *Kadınlar Kataloğu*'nda sunduğundan farklı bir soy versiyonu ortaya sürmesi önemlidir. Öyle ki, Hesiodos'un *Kadınlar Kataloğu*'nda Dōros, Aiolos ile birlikte Ksouthos'un erkek kardeşidir. Ion ise, Ksouthos'un Kreousa'dan olma oğlu olacaktır (fr. 9-10). Euripides'in sunumunda; Ion, Tanrı Apollon ile Atina kralı Erekhtheus'un kızı Kreousa'nın oğlu; Dōros, Kreousa ile Atina dışından bir kralın oğludur. Ion'un soy mitosunun bu yönde şekillenmesi dönemin devletler arası siyasi olayları ile ilişkilendirilir. Eser, yaklaşık. İÖ 420 ile 410 arasına tarihlendirilir ve bu yıllar, Atinalılar ile Spartalılar arasında Peloponnesos Savaşları'na (İÖ 431-404) işaret eder. Bu süreçte taraflar; Atinalılar ile birlikte Ion *polis*'leri ve Spartalılar ile birlikte Dor *polis*'leridir ve Euripides'in bu soy mitosunu ile, Ion *polis*'lerini özellikle etnik bir vurgu üzerinden Atinalılar ile daha sıkı bağladığı (Hornblower, *The Greek World* 133) ve ayrıca Ion soylarını Dor soylarına üstün kılma gayretinde olduğu yorumlanır (Kershaw 224). Diğer taraftan bu soy mitosunu Panhellenik siyaset açısından da değerlendirilmektedir ki bu mitos sayesinde *autokthōn* olmakla övünen Atina soyu, Ksouthos üzerinden diğer Hellenler ile de doğrudan bağlanmaktadır (Sweeney 14-15; Hornblower, *The Greek World* 134).

Atina'nınki ile aynı siyasi boyutta değer görmese de Thebai *polis*'inin kuruluş öyküsünde yine *autokthōn* kökenler konu edilir. Apollodoros'un (*Bibl.* 3.4.1) ilettiği Thebai kuruluş mitosunda Agenor oğlu Fenikeli Kadmos, kız kardeşi Europa ile ilgili bir kehanet alır ve onun peşine düşer.³⁷ Kehanet, fiziksel nitelikleri ile ayırdığı bir ineği takip etmesini ve onun yorgunluktan bitkin düşüp çöktüğü yerde bir *polis* kurmasını salık vermektedir. Yani *oikistēs* olarak Kadmos, yeni bir *polis* kuracağı yerin arayışındadır (Berman 11).³⁸ Dolayısıyla mitos, aynı zamanda koloni dönemi gelenekleri ile de iç içe olarak görülür.

³⁶ Farklı Ion *polis*'lerinin köken iddialarının yansıtıldığı antik referanslar için bk. Rubinstein 1056.

³⁷ Europe'nin kaçırılmasından sonra Tyros kralı olan Agenor'un, oğulları; Kadmos, Phoiniks, Kiliks ve Thassos'u kızı Europe'yi aramaya göndermesi ve bunların arayış yolculukları, yeni yerleşimlerin kuruluş mitoslarında konu edilmektedir (Grimal 14).

³⁸ Kadmos'un Fenike Tyros kökeni ve onunla beraber gelip Boiotia'ya yerleşmiş olan Fenikelileri Herodotos (2.49) da konu etmektedir.

Bu arayış yolculuğu, Thebai'in *autokhthōn* geçmişini anlatan köken mitosunu da barındıracaktır: Kadmos, bu ineği takip eder ve onun yere çöktüğü yerde durur, kehaneti gerçekleştirecektir ancak önce bu ineği Athena'ya kurban etmek ister. Bu ritüel için arkadaşları kutsal Ares pınarından su getirmeye giderler, dönemezler; çünkü kutsal pınarı koruyan Ares soyundan bir ejderha, Kadmos'un arkadaşlarını öldürmüştür. Kadmos bu ejderhayı alt eder ve ardından Athena'nın salık vermesiyle bunun dişlerini tohum gibi toprağa eker. Ekilen bu dişler, silahlı adamlar olarak topraktan biter ve bunlar oracıkta birbirleriyle savaşmaya başlarlar. Savaşın sonunda topraktan biten adamlardan geriye 5 kişi kalır ve bu kişiler, Kadmos ile birlikte Thebai *polis*'inin soy ataları olacaklardır.³⁹

Apollodoros'un (*Bibl.* 3.5.5) aktarımına göre; bundan birkaç nesil sonra, Zeus'un ikizleri Amphion ve Zethos, Kral Lykos ve karısı Dirke ile savaşıp Thebai tahtını ele geçirirler. Böylece anneleri Antiope'yi Dirke'nin zulmünden kurtarmış olurlar. Bunlar, Zethos'un gücü ve Amphion'un liri ile taşları yerinden oynatabilmesi sayesinde Thebai'in ünlü surlarını inşa ederler. Pausanias (9.5.6) ve Sicilyalı Diodoros (19.53.4-5) da benzer bir mitos ile Kadmos'un Kadmeia olarak adlandırılan akropolü kurduğunu, daha sonra ikizlerin ise bunun yamacındaki surlu yerleşimi kurduklarını konu ederler. Böylece kuruluş öykülerinin mekanları da belirlenmiş olur (Berman 3). Ancak diğer taraftan, Apollodoros'un ve diğer antik yazarların İS 2. yüzyılda konu ettiği, Thebai *polis*'ine ilişkin bu mitolojik gelenek, erken edebiyatta doğrudan bu şekilde konu edilmemekteydi. Örneğin Kadmos, Homeros dizelerinde sadece bir defa ve Thebai *polis*'inden bağımsız, sadece Ino'nun babası olarak geçmekteydi (*Od.* 5.333). Amphion ve Zethos ise, Thebai ile ilişkili biçimde, *polis*'in kurucuları olarak konu edilmekteydi (*Od.* 11.263-65). Kadmos'un doğulu Fenike kökeni, kardeşi Europa'yı araması ve bu süreçte Pythia'dan aldığı kehanet ancak İÖ 5. yüzyıl edebiyatında konu edilmişti. Öyle ki İÖ 5. yüzyılda halkların uygarlaşması, artık yerleşimin surları ile ölçülmüyordu. Bu bağlamda, Fenike alfabesini Hellas'a getiren Kadmos, aynı zamanda bir ejderha ile savaşarak ilk Thebai sakinlerinin ortaya çıkmalarını sağlayan Panhellenik bir kahraman olarak kabul edilmişti ve bu yüzyıldan itibaren pek çok *polis*, kuruluş mitosunu Kadmos'a dayandırmıştı (Ganter ve Kühr 234).

Kadmos gibi, doğu kökenli olup yabancı coğrafyalardan göçlerle Hellas'a gelen diğer kurucu atalar da mitolojik köken iddiaları aşamasında önemli rol üstlenmiştir. Örneğin adını Peloponnesos'a vermiş olan Pelops, Lidya'dan gelmiş ve

³⁹ Thebai'in bu mitolojik kuruluşu, Atina edebiyatında Aiskhylos ve Euripides tragedyalarında Thebai *polis*'inin kötü yazgısının nedeni olarak değerlendirilir. Konu üzerine ayrıntı için bk. Hesk 79.

Atreus'un babası olarak Hellas'ın en önemli ailelerinden birinin soyunu meydana getirmiştir. Danaos, Mısır'dan gelmiştir. Kendisi bir kurucu ata olmasa da Perseus ve Herakles gibi sürekli farklı coğrafyalarda dolaşan kahramanların soy atası olmuştur (Clark 80). Bu bağlamda konu edilen tüm kuruluş mitosları, Hellenlerin Akdeniz coğrafyasındaki yayılım alanının sınırlarını Hellas dışına taşımışlar, dolayısıyla etnik ve ulusal kimlik yaratımında işlevsel bir rol üstlenmişlerdir. Hellen siyasetinde mitolojinin, kuruluş öyküleri ve dolayısıyla köken iddiaları aşamasında kullanılması daha sonra Hellenistik diplomaside de sürdürülmüş, geleneksel hikâyelere eklenen yeni mitoslar üzerinden, yeni kurulan *polis*'lerin Hellas kökenleri ileri sürülmüştür.

Örneğin Mısır, Rhakotis yöresindeki Aleksandria; İÖ 332'den itibaren Kyrēnē, Makedonia, Thessalia, İonia ve Akdeniz'in güneyindeki adalardan gelen yerleşimcilerinin nüfuslandırmalarıyla kurulmuş, dolayısıyla yerli mitlerin, tanrıların, kahramanların, kurucu ailelerin olmadığı yeni bir *polis*'tir (Stephens "Remapping The Mediterranean" 189). Köklü bir tarihi geçmişi olan bu bölgede, kalıt yoluyla sürekli devredilen hiyerarşinin gücünü kırmak ve bölgedeki Hellen varlığına meşruiyet kazandırmak aşamasında mitosların rolü konu edilir. Bu bağlamda özellikle erken Hellenistik ozanlardan, Rhodoslu Appollonios ve Kyrēneli Kallimakhos'un Argonautlar Destanı üzerine yazdıkları sayesinde Hellas ile Libya arasında daha önceki edebiyatta Kyrēnē üzerinden kurulmuş olan bağlara, Aleksandria coğrafyasının da dahil edildiği ve bu yolla Mısır'daki Ptolamaios hakimiyetine mitsel bir taban hazırlama gayretini sarf ettikleri yorumlanır (Stephens "Remapping The Mediterranean" 190; Stephens, "Ptolemaic Epic" 102).

Bunun dışında, yeni kurulan Aleksandria *polis*'inin bölgenin idari merkezi olarak görüldüğü bu coğrafya, Troia Savaşı kahramanlarından Menelaos'un eve dönüş hikâyelerine de dahil edilmiştir.⁴⁰ Aslında Menelaos'un bu bölgeye gelişine, ilk olarak Homeros dizelerinde değinilir. Bu dizelerde Menelaos, denizlerde yaptığı yolculukları anlatırken; denizlerdeki yolculuklarında Kıbrıs'a, Fenike'ye, Mısır'a (Αἰγυπτίους) sürüklendiğini; Etiyopya'ya, Sidon'a, Arap yurduna ve Libya'ya (Λιβύην) geldiğini anlatır (*Od.* 4. 83-85). Homeros'un bu dizelerine dayanarak Menelaos özellikle Mısır'da pek çok *polis*'in kuruluş mitosunun içine yerleştirilmiştir (Malkin, *Myth and Territory* 48). Daha sonraki edebiyatta ise Plutarkhos, bölgedeki sözlü geleneğe dayanarak Aleksandria *polis*'inin kurulacağı vakit III. Aleksandros'un gördüğü düşü konu etmiş ve bu düşte, Menelaos'un Pharos Adası üzerine

⁴⁰ Menelaos'un Kuzey Afrika yolculuklarının özellikle Hellenistik yazın açısından önemine değinilir. Bk. Malkin, *Myth and Territory* 48-57.

söylediklerine (Hom. *Od.* 4.354-355) referansta bulunulduğunu aktarmıştır (*Alex.* 26.3-10). Dolayısıyla yeni Hellen *polis*'i Aleksandria'nın kuruluş yerini belirleyen kişinin Homeros olarak gösterilmek istendiği yorumlanmış ve İÖ. 3. yüzyılın sonlarında 4. Ptolemaios tarafından, Aleksandria *polis*'inde Homeros kültürünün kurulmasının temellerinde bu kuruluş öyküsünün olduğu konu edilmiştir (Erskine 175-176).

Sonuç:

Öyle görünüyor ki Arkaik ve Klâsik Hellen toplumları, bölgesel ya da yerel düzlemde mitosları kullanarak soylarının ve devletlerinin geçmişlerini, üzerinde yaşadıkları coğrafya ile ilişkilendiriyor, uzlaştırma yoluna gidiyordu. Bu yolla siyasi varlığını sağlam temeller üzerine yerleştirmeye çalışırken aynı zamanda öne sürdükleri ortak köken iddiaları aracılığıyla, farklı toplumlarla siyasi iş birliği sağlama yolunu arıyorlardı. Bu aşamada ise; Troia Savaşı'ndan dönen kahramanların yolculukları, Argonautların seferleri ya da Heraklesoğullarının geri dönüş hikâyeleri gibi kahramanı bol, rotası geniş ve genişletilebilecek öyküler pek çok toplumun kuruluş ve köken mitosları açısından öne çıkıyordu. Mitoslar gerek yerel gerek bölgesel düzlemde anlatılagelsin, Panhellenik ilişkiler; festivaller, evlilikler, göçler, gezgin ozanlar, limanlardaki ya da agoralardaki tüccarlar sayesinde zamanla standart hale geliyordu. Hellen siyasi coğrafyası genişledikçe de toplumsal söylem üretiminin en önemli temsilcileri olan ozanlar, erken dönem Hellen şiiriyle sıkı bağlar kurarak tanrılara ya da kahramanlara yeni yollar açıyor, ilahi esin ile yeni coğrafyaları Hellas ile bağlantılı olarak sunarken mitosları tekrar tekrar şekillendiriyorlardı. Hellenistik Dönem'le birlikte yayılan bu gelenek Roma'nın kuruluşuna dek sürüp gidiyordu ve Augustus Dönemi ozanlarından Vergilius'un *Aeneas Destanı*'nda, Troia Savaşı kahramanlarından olan Aeneas ve arkadaşlarının denizlerdeki yolculukları anlatının merkezine yerleşiyor; Roma, kökenlerini Troia'ya dayandırıyor.

KAYNAKÇA

- Andreyev, Yu. V. "Greece of the Eleventh to Ninth Centuries B.C. in the Homeric Epics." *Early Antiquity*. Ed. I. M. Diakonoff. Trans. Alexander Kirjanov. Chicago, London: University of Chicago Press, 1991. 328-346.
- Apollodoros *Bibl.* (= *Bibliotheca*) Apollodorus. *The Library, Volume I-II.* Çev. James G. Frazer. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1921.

- Assmann, Jan. *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015.
- Beaulieu, Marie-Claire. *The Sea in the Greek Imagination*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2016.
- Beck, Hans. "Ethnic Identity and Integration in Boeotia: The Evidence of the Inscriptions (6th and 5th Centuries BC)." *The Epigraphy and History of Boeotia: New Finds, New Prospects*. Ed. Nikolaos Papazarkadas. Leiden: Brill, 2014. 19-45.
- Berman, Daniel W. "The Double Foundation of Boiotian Thebes." *Transactions of the American Philological Association* 134. 1 (2004): 1-22.
- Clark, Matthew. *Exploring Greek Myth*. Malden MA, Oxford: Wiley-Blackwell, 2012.
- Crielaard, Jan Paul. "The Ionians in the Archaic period: Shifting identities in a changing World." *Ethnic Construct in Antiquity. The Role of Power and Tradition*. Ed. T. Derks ve N. Roymans. Amsterdam: University of Amsterdam Press, 2009. 37-84.
- Diod. (= Diodorus Siculus) Diodorus Siculus. *Library of History*, Volume II. Çev. C. H. Oldfather. Volume IX. Çev. Russel M. Geer. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1935, 1947.
- Erskine, Andrew. "Founding Alexandria in the Alexandrian Imagination." *Belonging and Isolation in the Hellenistic World*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press, 2013. 169-183.
- Euripides. *Trojan Women, Iphigenia among the Taurians and Ion*. Volume IV. Çev. David Kovacs. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1999.
- Fowler, Robert L. *Early Greek Mythography: Volume 2: Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- . "The Nostoi and Archaic Greek Ethnicity." *The Returning Hero. Nostoi and Traditions of Mediterranean Settlement*. Ed. Simon Hornblower ve Giulia Biffis. Oxford: Oxford University Press, 2018. 43-64.
- Freeman, Charles. *The Greek Achievements: The Foundation of the Western World*. New York: Penguin, 1999.

- Ganter, A. ve née Kühr. "Ethnicity and Local Myth." *A Companion to Ethnicity in the Ancient Mediterranean*. Ed. Jeremy McInerney. Malden, MA, Oxford: John Wiley & Sons, 2014. 228-240.
- Graf, Fritz. "Myth and Hellenic Identities." *A Companion to Greek Mythology*. Ed. Ken Dowden, Niall Livingstone. Malden MA, Oxford, Chichester: Blackwell Publishing, 2014. 211-226.
- Gören, Erman. "Klâsik Yunan Tragedyasında Ad(landırma)nın Trajik İşlevi." *FLSF: Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 17 (2014): 237-264.
- . "Giriş." *Pindaros: Bütün Zafer Şarkıları*. Giriş, çeviri ve notlar: Erman Gören. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Kazım Taşkent Klâsik Yapıtlar Dizisi 92, 2015. 11-31.
- Grimal, Pierre. *Mitoloji Sözlüğü: Yunan ve Roma*. Çev. Sevgi Tamgüç. İstanbul: Kabalıcı, 2012.
- Hall, Jonathan M. "Federalism and Ethnicity." *Federalism in Greek Antiquity*. Ed. Hans Beck, Peter Funke. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 30-48.
- . *A History of the Archaic Greek World ca. 1200-479 BCE*. Malden, MA, Oxford: Blackwell, 2014.
- Hansen, Mogens H. ve Thomas Heine Nielsen, eds. *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- Head, B.V. *Historia Numorum. A Manual of Greek Numismatics*. Oxford: Clarendon Press, 1911.
- Hedrick, Charles W., JR. "Thucydides and the Beginnings of Archaeology." *Methods in the Mediterranean: Historical and Archaeological Views on Texts and Archaeology*. Ed. David B. Small. Leiden, New York, Köln: Brill, 1995. 45-88.
- Hdt. (= Herodotus) Herodotus. *The Persian Wars, Volume I, III, IV*. Çev. A. D. Godley. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1920, 1922, 1925.
- Hesk, J. "The Socio-political Dimension of Ancient Tragedy." *The Cambridge Companion to Greek and Roman Theatre*. Ed. Marianne McDonald ve Michael Walton. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 72-91.
- Hesiodos Hesiod. *The Shield. Catalogue of Women. Other Fragments*. Ed. ve çev. Glenn W. Most. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2007.

- Hom. *Il* (= Homer *Ilias*) Homeros *İlyada*. Çev. A. Erhat, A. Kadir. İstanbul: Can Yayınları, 1998.
- Hom. *Od.* (=Homer *Odyssea*) Homeros. *Odysseia*. Çev. A. Erhat, A. Kadir. İstanbul: Can Yayınları, 2010.
- Hornblower, Simon, Antony Spawforth ve Esther Eidinow, eds. *The Oxford Companion to Classical Civilization*. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- . *The Greek World 479-323 BC*. London, New York: Routledge, 2011.
- . "Introduction." *The Returning Hero: Nostoi and Traditions of Mediterranean Settlement*. Ed. Simon Hornblower ve Giulia Biffis. Oxford: OUP, 2018. 1-42.
- Isoc. *Panath.* (= Isocrates *Panathenaicus*) Isocrates. *On the Peace. Areopagiticus. Against the Sophists. Antidosis. Panathenaicus*. Çev. George Norlin. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1929.
- Kershaw, Stephen P. *Yunan Mitolojisi Rehber Kitabı*. Çev. Şefik Turan. İstanbul: Salon Yayınları, 2018.
- Loroux, Nicole. *Born of the Earth: Myth and Politics in Athens*. Çev. Selina Stewart. Ithaca, New York: Cornell University Press, 2000.
- Mackil, E. "Ethnos and Koinon." *A Companion to Ethnicity in the Ancient Mediterranean*. Ed. Jeremy McInerney. Malden, MA, Oxford: Blackwell Publishing, 2014. 270-285.
- Malkin, Irad. *Myth and Territory in the Spartan Mediterranean*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
- . *The Returns of Odysseus. Colonization and Ethnicity*. Berkeley, London: University of California Press, 1998.
- . *A Small Greek World: Networks in the Ancient Mediterranean*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- . "Returning Heroes and Greek Colonists." *The Returning Hero: Nostoi and Traditions of Mediterranean Settlement*. Ed. Simon Hornblower ve G. Biffis. Oxford: Oxford University Press, 2018. 83-104.
- March, Jenny. *Klâsik Mitler*. Çev. Semih Lim. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- McInerney, Jeremy. "Phokis." *Federalism in Greek Antiquity*. Ed. Hans Beck, Peter Funke. Cambridge University Press, 2015. 199-221.

- . *The Folds of Parnassos: Land and Ethnicity in Ancient Phokis*. Austin: University of Texas Press, 1999. 127-49.
- Morgan, Catherine. *Early Greek States Beyond the Polis*. London, New York: Routledge, 2003.
- Nielsen, Thomas H. ve Vincent Gabrielsen. "Rhodos." *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Ed. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press, 2004. 1197-1210.
- Osborne, Robin. *Greece in the Making 1200-479 BC*. London: Routledge, 1996.
- Patterson, Lee E. *Kinship Myth in Ancient Greece*. Austin: University of Texas Press, 2010.
- Pausanias. *Description of Greece*, Volume II. Çev. W. H. S. Jones, H. A. Ormerod. Volume III- IV. Çev. W. H. S. Jones. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1926, 1933, 1935.
- Pindaros *Ol.* ve *Pyth.* (= *Olympionikai* ve *Pythionikai*) Pindar. *Olympian Odes. Pythian Odes*. Der. ve Çev. William H. Race. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1997.
- Pioske, Daniel D. *Memory in a Time of Prose: Studies in Epistemology, Hebrew Scribalism, and the Biblical Past*. New York: Oxford University Press, 2018.
- Plato. *Timaeus. Critias. Cleitophon. Menexenus. Epistles*. Çev. R. G. Bury. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1929.
- Plut. *Alex.* (=Plutarch, *Alexandros*) Plutarch. *Lives, Volume VII: Demosthenes and Cicero. Alexander and Caesar*. Çev. Bernadotte Perrin. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1919.
- Pomeroy, Sarah B. *Ancient Greece: A Political, Social, and Cultural History*. Oxford: Oxford University Press, 1998.
- Rosivach, Vincent J. "Autochthony and the Athenians." *The Classical Quarterly* 37, 2 (1987): 294-306.
- Roy, James. "Autochthony in Ancient Greece." *A Companion to Ethnicity in the Ancient Mediterranean*. Ed. Jeremy McInerney. Malden, MA, Oxford: John Wiley & Sons, 2014. 241-55.

- Rubinstein, L. "Ionia." *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Ed. Mogens Herman Hansen, Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press, 2004. 1053-1108.
- Snodgrass, A.M. *The Dark Age of Greece: An Archaeological Survey of the Eleventh to the Eighth Centuries B.C.* New York: Routledge, 2000.
- Spence, Iain ve diğerleri, eds. *Conflict in Ancient Greece and Rome: The Definitive Political, Social, and Military Encyclopedia*. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO, 2016.
- Stephens, Susan. "Ptolemaic Epic." *Brill's Companion to Apollonius Rhodius*. Ed. Theodore D. Papanghelis, Antonios Rengakos. Leiden, Boston: Brill, 2008. 95-114.
- . "Remapping The Mediterranean: The Argo Adventure Apollonius and Callimachus." *Culture In Pieces: Essays on Ancient Texts in Honour of Peter Parsons*. Ed. Dirk Obbink-Richard Rutherford. Oxford: OUP, 2011. 188-207.
- Strab. (= Straboo, *Geographica*) Strabo. *Geography*, Volume III: Çev. Horace Leonard Jones. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1924.
- Sweeney, Naoise Mac. *Foundation Myths and Politics in Ancient Ionia*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
- Thuc. (= Thucydides) Thucydides. *History of the Peloponnesian War*, Volume I. Çev. C. F. Smith. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1919.
- West, M. L., ed. *Iambi Et Elegi Graeci: Ante Alexandrum Cantati; Vol II: Callinus, Mimnermus, Semonides, Solon, Tyrtaeus, Minore Adespota*. Oxford: Clarendon Press, 1972.
- Whitley, James. *The Archaeology of Ancient Greece*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.